

Watervogels

● *Watervogeltellers in een bootje. Foto: Onno Steendam.*

Wat bezielt de teller?

De Zaanse vogelaar doet graag mee aan vogelonderzoek voor de bescherming van vogels. Maar hij gaat vooral op pad uit fascinatie voor de vogelwereld en het plezier van vogels kijken. Altijd hetzelfde rondje in hetzelfde gebied – wat is daar fascinerend aan? Het moet de spanning tussen verwachting en

verrassing zijn, het altijd wisselende perspectief. Vogels bewegen mee met het seizoen, met de dag, met het weer. Ze trekken de wereld over, ze gaan en komen. Ze zijn algemeen of bijzonder. En, net als jij je telronde maakt, kom je ze tegen in je telgebied. Kicken toch?

Hoe het begon

De Vogelbeschermingswacht Zaanstreek is in 1943 opgericht, om iets te doen tegen het rapen van eieren in de Zaanse veenweiden. Leden kregen een opleiding (met examen) tot vogelcontroleur. Als beëdigd vogelcontroleur konden vogelwachters eierrapers en stropers bekeuren. In de jaren zestig van de vorige eeuw gingen individuele leden meer aan onderzoek doen. Er was behoefte aan concrete cijfers over broedvogels om de dreigende aantasting van de Zaanse natuurgebieden het hoofd te bieden. De aanstaande samen-

voeging van de Zaangemeenten tot Zaanstad en de plannen om een stad van meer dan 250.000 inwoners te bouwen waren de drijfveer. In 1970 – het Europese natuurbeschermingsjaar – presenteerde de Zaanse Vogelwacht het Natuurbeschermingsplan voor de Zaanstreek. Dit plan ging uit van een groei van het inwonertal naar 165.000 in 25 jaar. Door de beschermingsacties, maar waarschijnlijk ook door de oliecrisis in 1973, zijn de Kalverpolder en het Guisveld als veenweidepolder behouden gebleven. In die jaren kwam ook elders in Nederland vogelonderzoek van de grond. Diverse vogelwerkgroepen publiceerden een vogelatlas. Sovon werd opgericht (1973) om naar het voorbeeld van de Britten een landelijke atlas van vogels te maken. In onze contreien waren het de jonge honden van de NJN, die met indrukwekkende rapporten over de

● *Dodaars. Tekening: Jos Zwarts.*

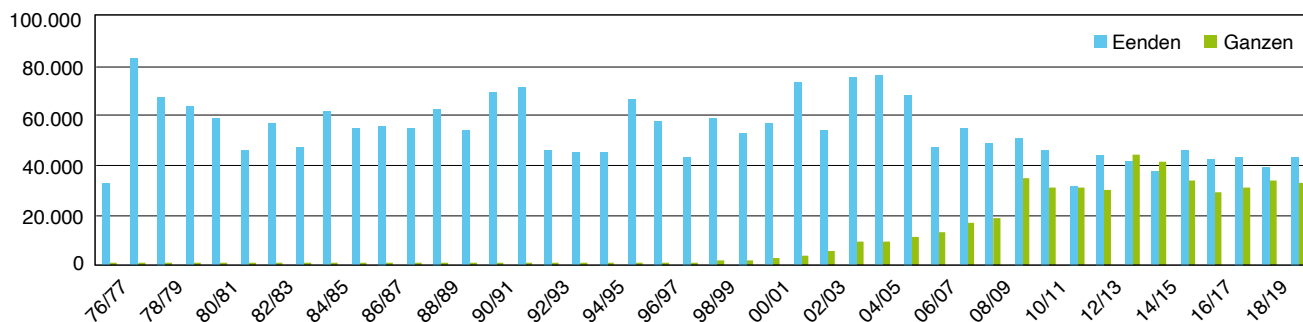

● Onderzoeksg gebied.

● Meerkoeten. Foto: Piet Munsterman.

● Watervogels in de Zaanstreek Seizoensmaxima.

vogels rond het Alkmaardermeer imponeerden.

Omdat mensen door het invoeren van de vrije zaterdag meer vrije tijd kregen, lukte het om periodieke, maandelijkse tellingen te organiseren. De eerste door de vereniging georganiseerde telling van de hele Zaanstreek vond plaats op 16 en 17 november 1973. Voor maandelijkse waterwildtellingen ging vanaf oktober 1976 een groep van dertig tellers het veld in. Naast het waterwild, werden roofvogels vanaf het begin meegeteld. Veel tellers schreven ook andere soorten bij op hun formulier. Al jaren hebben we het niet meer over waterwild- of watervogeltellingen, maar over wintertellingen.

Digitalisering

Nog steeds gaat een groep van ongeveer zestig tellers maandelijks op pad om de vogels te tellen in de buitengebieden. Het telformulier is vanaf 2004 veranderd in een digitaal formulier, dat in de clubdatabase wordt opgeslagen. Een keer per jaar gaan de gegevens naar Sovon. Het samen vogels tellen in de Zaanstreek is van belang voor de clubbinding binnen de Vogelwacht. Door de gegevens zelf te verzamelen in een eigen database houden we ook overzicht op de ontwikkeling van de vogelpopulaties in ons werkgebied. Meer dan veertig jaar lang is het de kracht van de vereniging geweest om de Zaanstreek gebiedsdekkend te

tellen. De opgave voor de toekomst is om de telreeks te continueren.

De tellers van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek zijn al jaren gemotiveerde vrijwilligers, maar niemand heeft het eeuwige leven. In de toekomst zal een 'andere' teller het tellen overnemen en de vereniging zal meebewegen.

Nu al kun je met behulp van tablet of smartphone en de app Avimap zonder tussenkomst van de vereniging zelfstandig aan allerlei telprojecten van Sovon meedoen. Om telreeksen compleet te houden zal Sovon blijvend moeten investeren in de relatie met al die individuele tellers. Het ligt voor de hand om dit samen met de vogelwerkgroepen te doen, die

● Nonnetje vrouw. Foto: Jankees Schwiebbe.

Bron 1976-1986:
Van der Hut et al., 1988.

Bron: 2010-2020:
database Vogelbeschermingswacht Zaanstreek
in beheer bij K. de Jager.

Tabel		
Seizoensmaxima	1976-1986	2010-2020
Dodaars	51	23
Fuut	255	294
Grauwe gans	65	16.787
Nijlgans	2	946
Bergeend	76	416
Smient	45.618	33.221
Krakeend	52	1.436
Wilde eend	6.385	3.164
Kuifeend	3.312	2.662
Tafeleend	1.325	54
Nonnetje	28	33
Grote zaagbek	136	13
Meerkoet	14.843	3.832

● Seizoensmaxima van een aantal soorten in de periode 1976-1986 en 2010-2020.

lokale netwerken onderhouden. Zij weten als geen ander dat je natuur alleen dan goed kan beschermen als je weet wat er ter plekke aan natuurwaarden aanwezig is.

Vogelpopulatie in verandering

Na tien jaar watervogels tellen is ter gelegenheid van het 45-jarig bestaan van de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek in 1988 de publicatie Watervogels in de Zaanstreek verschenen (Van der Hut et al., 1988). Het is interessant om cijfers uit dit boek voor een paar karakteristieke soorten tegenover cijfers van de laatste tien jaar te zetten (tabel).

Dodaars Vanaf 2010 is het seizoensmaximum gehalveerd vergeleken met de eerste telperiode. In november zijn de aantallen het hoogst.

Fuut Vanaf 1976 tot 2000 een opgaande lijn, daarna blijven de aantallen stabiel.

Nijlgans Nieuwkomer in de jaren zeventig: neemt de laatste tien jaar nog steeds toe.

Bergeend De seizoensmaxima liggen tegenwoordig vijf tot zes keer hoger dan in de beginjaren van de watervogeltellingen.

Smient Nu zien we seizoensmaxima rond 33.000 per maand. In de jaren zeventig lag dit op 45.000 per maand met uitschieters naar 70.000. De jaren na de millenniumwisseling waren de aantallen gemiddeld 60% hoger dan tegenwoordig.

Krakeend Tussen 1976 en 1986 zijn de aantallen toegenomen van 4 tot bijna 200 vogels maximaal per maand, wat na een gestage groei is opgelopen naar een gemiddeld seizoensmaximum van ruim 1.700.

Wilde eend De seizoensmaxima zijn met de helft afgenomen sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw. Uit analyses van Sovon blijkt dat de wilde eend sinds 1990 met 40% is afgenomen. Maar... in de jaren negentig van de vorige eeuw namen de aantallen in de Zaanstreek nog toe. Hier kelderden ze tien jaar later, vanaf 2001.

Tafeleend We zien ze bijna niet meer. Zagen we er veertig jaar geleden vooral in januari meer dan 1.300, tegenwoordig liggen de maandmaxima nauwelijks hoger dan 50 tot 60.

Kuifeend Tegenwoordig zien we een afname van 20% ten opzichte van de periode 1976-1986.

Nonnetje Ook veertig jaar geleden lagen de seizoensmaxima niet hoog, maar nonnetjes laten zich tegenwoordig zelfs nog iets vaker zien in de Zaanstreek.

Grote zaagbek In de eerste tien jaar van de watervogeltellingen zaten topjaren voor de grote zaagbek in de Zaanstreek, met seizoensmaxima boven 300. Dit waren jaren met strenge winters. De seizoensmaxima reiken tegenwoordig nauwelijks hoger dan 15.

Meerkoet Met driekwart afgenomen in veertig jaar. Dit is opmerkelijk, want landelijk is immers geen sprake van significante aantalsveranderingen. De oorzaak van de afname in de Zaanstreek is onbekend.

De belangrijkste ontwikkeling in de wintervogelpopulatie is echter de opkomst van ganzen (grafiek). Veertig jaar geleden zagen we ganzen vooral overvliegen. Tegenwoordig staan meerdere soorten in de top vijf van onze winterwaarnemingen. ganzen winnen het nog niet van smienten in de Zaanstreek, maar de grauwe gans staat al jaren op nummer twee van de ranglijst. Ook brandgans en kolgans eindigen vaak hoog.

Els Floris
els.floris@kpnmail.nl

Literatuur

- HOEKMAN, J.M. & W. ROL, 1973. Alkmaardermeerboek III: Waterwild in het Alkmaardermeergebied. N.J.N. afdeling Zaanstreek, NJN-VWG blad Aythya 12(3).
- HUT, R.M.G. VAN DER, M. ROOS & P.J. ROZEMEIJER, 1988. Watervogels in de Zaanstreek. BV Drukkerij Noordholland.
- HUT, R.M.G. VAN DER, 1992. Watervogels in de winter 1986-1991. Verslagen van de maandelijkse tellingen in het winterseizoen georganiseerd door de Vogelbeschermingswacht Zaanstreek, Koog aan de Zaan.
- JAGER, K. DE. Database wintervogeltellingen Vogelbeschermingswacht Zaanstreek 1978-2020.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND, 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht.